

## Kvægpesten i Aasum 1745

Af *Svend Frederiksen*

En naturkatastrofe har historikere kaldt den kvægpest, der i midten af 1700-tallet hærgede Danmark.

Ved naturkatastrofe forbinder vi uvilkårligt noget overvældende, noget uafvendeligt – orkan, stormflod, jordskælv, vulkanudbrud – og netop sådan må denne kvægpest med en dødelighedsprocent på 95 have virket på datidens bønder.

Kredsdyrlæge Philip Hansen har i „Fynske Aarbøger“ 1941, s. 355–386 behandlet dens forløb på Fyn, og lærer Tue Axelsen har i „Aar bog for Historisk Samfund for Odense og Assems Amter“, bind III, s. 269 f. skrevet om „Kvægsygen paa Hindsholm i det 18. Aarhundrede“, så de store linjer i pestens forløb er trukket op med al ønskelig tydelighed – her er ikke grund til yderlig kommentar. Men den enkelte – sognet, det er en anden sag.

Her er det bare Aasum sogn – enhver ser helst „egne Vindever“.

I Ryttergodsarkivet findes en liste over hver enkelt bondes tab.<sup>1)</sup> Den gengives nedenstående, og ved siden til venstre er anført, hvad hver enkelt bonde havde af kvæg i 1727 ifølge Ryttergodsets Inquisitionprotocol.<sup>2)</sup>

Mtr. nr.	Inquisitionprotocol. 1745-47	
	Stk. kvæg ifølge	Stk. kvæg pestdøde
17	13	24
21	10	14
18	18	21
23	16	22
22	6	13
15	15	16
14	14	20
13	14	17
9	13	12
16	14	20
24	15	17
12	13	14
10	12	26

I tiden fra 1727 til 1745 må der være sket en ret betydelig udvidelse af kvægbestanden, thi 1727 er der 173 stk. kvæg i gårdene, og 1745 dør der 236. Hvad der overlevede kan desværre ikke oplyses.

Hvordan har et så betydeligt tab indvirket på bøndernes økonomi? Der var ikke alene tale om et øjeblikkeligt formuetab, men indtil kvægbestanden var genoprettet, også et årligt driftstab.

For – om muligt – at få svar på dette spørgsmål, har jeg gennemgået dødsboskifterne fra Aasum i Ryttergodsarkivet i perioder 25 år før og 25 år efter katastrofen. Det har givet følgende oplysninger i form af notater, som skifteforvalteren har gjort i enkelte skifter:

24. Marts 1747. Mtr. No. 14: „... 2 Køer, de øvrige Creaturer af horn fæ er bortdøde udj den paa 2det Aars Tid grasserende Qvæg Pest“.<sup>3</sup>

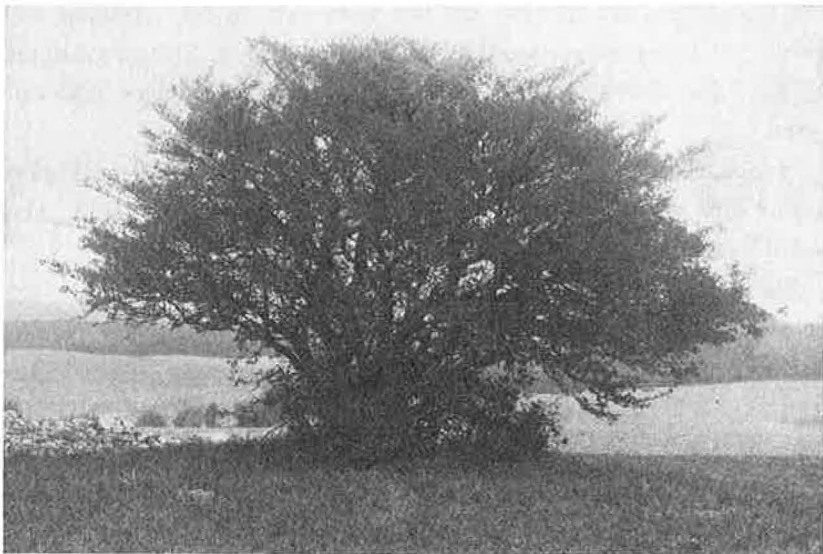
20. juni 1747. Mtr. No. 16: „... 2 Køer 2 Kalve, det øvrige Gaardens Qvæg er for et Aar siden af den i Landet grasserende Qvægpest døde“.<sup>4</sup>)

24. november 1747. Mtr. No. 24: „... 3 Køer 2 Kalve. I denne Gaard er Qvæget af den grasserende Qvægpest 3de Gange Bortdøde“.<sup>5</sup>)

6 skifter i perioden 5. marts 1734–1. juli 1743<sup>6</sup>) udviser, at der i gennemsnit i hver gård er 10 køer og 6 kalve. 11 skifter i perioden 24. marts 1747–16. marts 1765<sup>7</sup>) udviser, at der i gennemsnit i hver gård er 3 køer og 4 kalve. Det vil sige, at besætningerne genoprettedes i et ret beskedent tempo.

Tilsyneladende var der ikke de helt store økonomiske udsving: 6 skifter (1734–1743) slutter med en gennemsnitlig sum til skifte og deling på 35. rdl. Tilsvarende har 11 skifter (1747–1765) en slutsum på 12 rdl.

Det var ringere for bønderne efter kvægpesten, men ikke så voldsomt, som det skulle forventes. De små slutsummer i skifterne skal ikke tages alt for højtideligt. Vel sad bønderne i jævne kår,



„Pesttorn“ ved „Store Ernebjerg“, Ubberud sogn. (Fot. 1925). Hovedstammen stormslået 1934, men adskillige friske rodskud

men armod var der ikke. Det viser indholdet i skab og kiste. Den beskedne arvesum hidrører delvis fra regimentsskriverens måde at gøre boet op på. Han var ikke interesseret i, at den, der fortsatte på godsets jord, skulle udrede større arvelod end højst nødvendigt.

Kadaverne af de døde køer blev kulet ned efter meget strenge kongelige forordninger. Området, hvor det var sket, beplantedes med hvidtjørn for at værne det mod dyr og mennesker. Disse tjørn blev hurtigt værnet af en afskrækkende overtro: Blev de skadet, ville manden i gården dø, det ville gå ud over hans kvæg, eller han ville gå fra gården. På den måde er der bevaret adskillige pesttorn – godt et halvt hundred kendes, nogenlunde ligelig fordelt over landets sydlige egne, flest på Vestsjælland.

I Aasum begravedes de 236 stykker kvæg under banken ved Klinte Krog. Ved udskiftningen blev denne lokalitet tillagt gården mtr. no. 23. 1875 overtog 2 brødre denne, deres fædrengård, der havde været i slægtens eje i over 150 år.

I foråret 1877 rømmede de den gamle pestkule og solgte knoglerne til en benmølle. Om julen derefter hængte den ene broder sig, og få år efter solgte den anden broder gården og rejste til Amerika.

*Noter:*

1. Det fynske Ryttergods, Regimentsskriveren, pk. 225. L.A.
2. Ryttergodsarkivet. 198. Inquisitionsskriveren. „Hvorledes Hans May. Ryttergods er befunden 1727 og følgende Aar“. (Det sidste blev ved tanken) L.A.
3. Rytterskifteprotokol bd. XI s. 563, f. L.A.
4. Rytterskifteprotokol bd. XII, s. 4, f. L.A.
5. Rytterskifteprotokol bd. XII, s. 83, f. L.A.
6. De 6 skifter før 1745 findes i følgende rytterskifteprotokoller: Bd. IX s. 589, f. og s. 757, f. Bd. X. s. 85, f. og s. 399, f. Bd. 133, f. og s. 170 f.
7. De 11 skifter efter i Rytterskifteprotokol bd. XI s. 563, f. og bd. XII s. 4, f. og s. 46, f. og s. 83, f. og s. 376, f. og s. 445, f. og bd. XIII s. 6, f. og s. 188, f. samt Vejrupgaardsskifteprotokol I. s. 110, f. og s. 155, f. og i Odense Amts Skifteprotokol III, s. 395, f. L.A.